

Què fem amb el cos després de mort?

per Pedro Puigvert

Pedro Puigvert és President del CENTRE EVANGÈLIC D'ESTUDIS BÍBLICS, on exerceix la docència com a professor d'exegesi, Antic i Nou Testament, Hermenèutica, Teologia i Catolicisme Romà. Ha estat President de l'Aliança Evangèlica Espanyola i en l'actualitat treballa com a obrer a ple temps de les Assemblees de Germans, denominació en la qual va conèixer a Crist. Des de 1979 col·labora activament en la Unió Bíblica.

L'estampa típica d'aquesta setmana passada ha estat la de la visita als cementiris, costum que s'està perdent. Abans de l'estiu, mentre esperàvem als qui faltaven a una reunió de professors del CEEB, un professor forà em va preguntar que opinava sobre la forma de donar sepultura als morts a Espanya, perquè em va confessar que quan va visitar per primera vegada un cementiri va patir un terrible xoc, ja que ell procedeix d'una altra cultura que té un costum diferent. Li vaig respondre que no m'ho havia plantejat per estar acostumat a veure'l sempre d'aquesta manera, el que és imperdonable per a un professor d'escatologia que hauria de poder donar resposta a aquesta qüestió. Han passat uns mesos, que he aprofitat per investigar i meditar sobre aquest assumpte, i omplir la llacuna. Crec que estic en condicions de poder abordar el tema des de la Bíblia i la història. En totes les cultures, el respecte de la persona humana és entès més enllà de la mort física, a través de les atencions prodigades als cossos dels difunts i a la importància que es dona als rituals de sepultura. El mirament en la sepultura i la ritualització dels funerals són considerats pels antropòlegs com característiques essencials de la humanitat. Un autor ha dit que "es jutja a una societat per la manera com enterra als seus morts" (A.T. Sanon). En la tradició cristiana, la cura de la sepultura està reforçat per l'esperança de la resurrecció corporal que està en el cor de la nostra fe. Catòlics i Protestants estem en desacord sobre la forma dels ritus de sepultura, i sobre l'estat de les ànimes després de la mort, però els dos som de la mateixa opinió en el reconeixement de la dignitat de les restes mortals i la convicció que aquests participaran de la resurrecció.

El cos en el cristianisme

La concepció del cos humà en el cristianisme juga un paper important en aquest assumpte: el reconeixement d'un llaç entre la persona i el seu cos, entre la seva humanitat i la seva corporalitat és prou estret per impedir que tots dos es puguin dissociar completament. Però aquesta correspondència no va fins a la identificació o la confusió, ni desemboca en una sacralització del cos que fins i tot impedeix tocar-lo o posa com equivalents el cos d'un difunt amb el d'un que està viu. L'obertura de l'ètica cristiana a la pràctica de la donació d'òrgans i la incineració (obertura relativa, cert, però real) són els indicadors. L'esmentada correspondència és, no obstant això, prou forta per impedir que l'home sigui concebut independentment de la seva dimensió corporal. En tots els estats de la seva trajectòria, l'home, davant de Déu té una existència corporal. Fins en l'esperança del més enllà i de la resurrecció, que és el punt central de l'esperança cristiana (1 Co. 15:13-14), l'esperança del creient és la d'una resurrecció corporal: una corporalitat transfigurada i glorificada (1 Co. 15:39-49). En el cristianisme l'existència corporal no és considerada com una forma accidental o provisional de la vida humana, sinó com un dels seus trets permanents.

Què fem amb el cos després de mort?

per Pedro Puigvert

1. *Les restes mortals*

Des d'aquesta perspectiva, com contempla el cristianisme les restes mortals? A l'estat intermedi (entre la mort i la resurrecció), la doctrina cristiana considera que no hi ha una separació total entre el cos i la persona. L'estat intermedi és sense cap mena de dubte, en la doctrina, on el llaç entre el cos i la persona és el més relatiu o on el vel de misteri que ho recobreix és el més espès. Però, fins en el gruix d'aquest misteri es manté un llaç entre la persona i el cos, de tal manera que el cos del difunt, des del punt de vista de la fe, es tracta sempre del cos d'algú. Conserva en part la dignitat de la persona humana i participa de l'esperança de la resurrecció. Alguns han debatut àmpliament, en la història de l'Església, per assajar una definició d'aquest misteri o almenys conceptualitzar-lo. Per exemple, aquí està la doctrina del "somni dels morts", anomenada "dormició" en la tradició ortodoxa que veuen la mort de l'home no com una destrucció sinó un somni, una dormició, una parada temporal de l'activitat de l'ànima al costat del cos. O també la "psycopaniquia" (somni de l'ànima) sostinguda per alguns anabaptistes i husites al segle XVI i més tard a Anglaterra pels irvingites, doctrina que Calví va combatre el 1542, en un tractat que porta aquest títol i en l'actualitat la sostenen els Testimonis de Jehovà. En cap cas el llaç entre la persona i el cos no s'ha d'entendre com un dualisme platònic (cos dolent, ànima bona). En les tradicions ortodoxa i catòlica, s'ha desenvolupat una veneració dels sants que passa per la veneració de les seves relíquies, ja que creuen que hi ha una relació entre el sant i la seva relíquia que no ha estat destruïda per la mort i que es recolza precisament en una doctrina del cos humà que es prolonga més enllà de la mort corporal, associada al reconeixement del "miracle de la "corruptibilitat de les relíquies". La resta de les confessions cristianes no han anat tan lluny en les implicacions, però totes estan d'acord fonamentalment a rebutjar la reducció del cos al rang purament material, un simple embolcall o un objecte impersonal sense cap respecte. Diu un autor protestant: "Fins i tot en la mort, el cos conserva una història i constitueix el traç d'unió entre la vida sobre la terra i la vida eterna. Per a la Bíblia, una vegada començada, la vida continua eternament, no hi ha una ruptura entre la vida terrestre i la vida celestial" (F. Fensch).

Els ritus funeraris a la Bíblia

1. *A l'Antic Testament.*

Començarem per assenyalar que a Israel, la inhumació dels cossos es va imposar com l'únic costum funerari, en contrast amb les pràctiques de les cultures dels pobles veïns que coneixien la incineració, els romans, o l'embalsament, els egipcis, dues pràctiques oposades: una per ser molt destructora i l'altra per ser molt conservadora. Els israelites mai han preconitzat la incineració. Els casos d'incineració són excepcionals: els habitants de Jabes de Galaad van cremar els cossos de Saül i els seus fills abans d'enterrar els seus ossos (1 S. 31:11-13), però aquest fet ha estat omès en el passatge paral·lel (1 Cr. 10:11-12) i s'oposa a les

Què fem amb el cos després de mort?

per Pedro Puigvert

dades de 2 S. 21:12-14. El que sembla que va succeir va ser que els filisteus per venjança van cremar els cadàvers i els de Jabes van rescatar els ossos i els van enterrar. La incineració és igualment evocada en Am. 6:10, però no com un ritu, sinó que forma part del judici de Déu sobre Israel, que les cases estarien plenes de cadàvers, i per evitar la plaga havien de fer alguna cosa que repugnava la seva consciència. Cremar el cos, era per a ells un ultratge que s'infligia als grans culpables, o el càstig de crims particularment reprehensibles, com per exemple, quan Tamar va enganyar a Judá i va fornicar amb ell (Gn. 38:24); casar-se amb una dona i la seva mare (Lv. 20:14) o la fornicació (Lv. 21:9). I Déu castigaria a Moab per cremar els ossos del rei d'Edom (Am. 2:1). Pitjor encara, des d'aquest punt de vista era deixar abandonat un cadàver sense sepultura, fàcil presa dels ocells i les bèsties del camp (Sal. 79:1-4). El normal i desitjable per a l'israelita era ser enterrat a la tomba dels seus pares (Jue. 8:32, 16:31, 2 S.2:32, 17:23). La frase "dormir amb els seus pares", és una forma solemne d'expressar la permanència més enllà de la tomba.

A més d'allò dit fins aquí i per completar l'ensenyament de l'AT., direm que els patriarques Jacob i Josep, van fer jurar als seus fills que transportarien els seus ossos a la terra promesa (Gn, 47:30, 50:25, Ex. 13:19, Jos. 24:32), expressant que la proximitat dels cossos comptava als seus ulls. La importància dels ritus funeraris està en relació amb la creença en la resurrecció corporal (Dn. 12:2, He. 11:35). Finalment, la grandiosa visió de la vall dels ossos secs a Ezequiel 37 que tornen a la vida, ha contribuït a forjar la idea al voltant de la resurrecció dels cossos i ha influït en la preferència i gairebé l'exclusiva de la inhumació, tant dels jueus com dels cristians.

2. *En el Nou Testament.*

Mentre els romans incineraven als seus morts, els cristians continuaven practicant la inhumació. El text del NT que ha sostingut aquesta pràctica sense discussió és el relat de la sepultura de Jesús per Josep d'Arimatea i alguns deixebles (Jn. 19:40-42). Només hi ha una referència (1 Co. 13:3) a cremar el cos com un acte filantròpic o heroic, però no es tracta d'un cadàver. Més enllà dels testimonis històrics, han de ser preses en consideració a les Escripures alguns ensenyaments doctrinals relatius a l'antropologia i la cristologia. Les paraules bíbliques relacionades amb els funerals són relativament nombroses i coherents. Però fa falta reconèixer que elles són més aviat descriptives que prescriptives. Si l'Església vol fundar una moral de la sepultura, ha d'eleva el seu pensament per damunt d'una simple lectura "exemplarista" de les Escripures i mesurar el suport que la pràctica de l'enterrament pot trobar en la doctrina mateixa del NT. Quant a l'antropologia hi ha molt que dir sobre el sentit i l'abast de l'encarnació i la mirada de Déu sobre ella. En particular per la importància de dues mediacions: la del cos i la del temps, que, en el misteri de l'encarnació es criden l'un a l'altre. Quant a la cristologia, l'Església proclama per mitjà de les confessions de fe, la mort i la resurrecció de Crist i fa també menció de la seva sepultura en una tomba, com un eco de les recomanacions específiques de 1 Co. 15:1-3. Cal afirmar que el costum jueu de la inhumació forma part de la doctrina cristiana de l'encarnació, perquè segons el pla diví desplegat en l'encarnació del

Què fem amb el cos després de mort?

per Pedro Puigvert

Verb, no engloba el ser lloc en una tomba durant tres dies, una realitat important i significativa? (Jn. 12:24). La mort del Fill de l'Home no és menys encarnació que la seva vida. Si la presència del Verb encarnat es manifesta pel seu cos, també ho fa per la seva mort, doncs fins en la seva mort i sepultura la seva humanitat rau encarnada. I finalment, en el baptisme, trobem igualment aquesta mateixa precisió, ja que el baptisme és una participació en la mort i la resurrecció de Crist (Ro. 6:4, Col. 2:12).

Els ritus funeraris a l'Església

L'Església cristiana al llarg dels temps ha mantingut la posició de la inhumació com a única pràctica funerària fins al segle XIX, no per conformisme cultural, perquè l'Església s'hagi volgut desmarcar de la pràctica de les cultures veïnes, sinó perquè ella comporta l'expressió més natural i espontània de l'esperança de la resurrecció del cos. Fins a l'edecte de Milà (313) els cristians van ser sotmesos a violentes persecucions, però es van defensar contra la profanació de les seves tombes i els costums pagans que consistien a cremar el cos dels ajusticiats. L'Església, durant aquest temps va seguir l'exemple de Josep de Arimatea: va excavar les catacumbes i va utilitzar tots els mitjans possibles per recuperar i cuidar els cossos dels supliciats, com testifica el relat dels màrtirs de Lió escrit per Eusebi de Cesarea. Entre els índexs històrics que testifiquen de la pràctica d'altres maneres de sepultura en els segles següents, es troba a penes la llei de l'any 789, publicada pels capitulessis de Carlemany, que castigava amb la mort "al qui hagi incinerat el cos d'un difunt, segons els ritus pagans, i reduït els seus ossos a cendra", com també la prohibició de sepultura eclesiàstica per als que hagin demanat que el cos sigui incinerat, mantinguda en el catolicisme fins al decret del Sant Ofici del 8 de maig de 1963. Aquests dos textos testifiquen també que, si la incineració s'ha practicat en el curs de la història de l'Església, ho ha estat de manera aïllada i marginal, sota la inspiració de motius jutjats hostils al cristianisme fins a una data recent.

1. *Existeix una creença mitològica en la sepultura?*

Amb això vull dir si existeix la convicció que només ressuscitaran els que s'hagin beneficiat d'una sepultura convenient e inviolada, seguint l'adagi "no ressuscitarà el que no hagi estat enterrat". Si això és així estaríem davant la reproducció del mite d'Antígona que dona la seva vida perquè el seu germà pugui ser enterrat i trobi repòs. Condiciona potser en el cristianisme la forma de sepultura perquè el difunt pugui trobar el repòs etern? En la tradició cristiana s'han desenvolupat pesades ambigüitats sobre això. Per exemple, la noció catòlica de "sepultura eclesiàstica" de la qual parla el Dret Canònic on es prohibeix la sepultura a diferents categories de persones: als heretges, inclosos nosaltres, els divorciats, els suïcides, els no batejats, els incinerats, els que havien estat artistes. Es tracta, doncs, d'una noció de sepultura que enllaça l'accés del difunt amb la benaurança cristiana, com si una condicionés a l'una altra. A tot això, hauríem d'afegir els processos cadavèrics on els cossos eren exhumats per a un càstig post-mortem, amb profanació de tombes. Un dels casos més famosos és el del papa Formoso (segle IX), el cadàver del qual va ser mutilat, decapitat, passejat en un ase i després llençat al Tíber.

Què fem amb el cos després de mort?

per Pedro Puigvert

2. *Indiferència protestant cap als funerals?*

Encara que hi ha unanimitat en l'esperança de la resurrecció i a inhumar els cossos, també hi ha diferències en la forma de portar a terme els ritus perquè es pensava que estaven inspirats en la superstició o que atemptaven contra la suficiència de la mediació de Crist, fins a tal punt que en alguns llocs "quant a l'exèquies, era bona doctrina que no assistís el pastor". És exacte que en alguns sínodes van arribar fins a prohibir positivament la presència dels pastors en els enterraments i especialment la predicació i l'oració dels pastors. A la Suïssa francesa, el costum que es va introduir era fer un servei religiós en el domicili mortuori o al cementiri, però a les zones rurals no era el pastor el que ho presidia, sinó una altra persona "que oficiava com podia". Es considerava que el que pregava podia ser convocat davant del consistori i ser tingut per un papista i un idòlatra. En aquest cantó suís, les litúrgies reformades no fan esment dels serveis fúnebres fins a la segona meitat del segle XIX. D'altra banda, a França, a la segona part del segle XVII, és la legislació civil, i no els escrúpols dels protestants, la que posa limitacions a les cerimònies protestants dels enterraments: devien celebrar-se abans de les 6 de l'endemà o després de les 6 de la tarda, el nombre de persones que podien participar en processó fins al cementiri era de trenta màxim i estaven prohibides les predicacions i exhortacions. Però aquesta indiferència forçosa o voluntària, no sembla que estigués motivada pels reformadors, ja que llegim en la Segona Confessió Helvètica (1561) sota l'epígraf "El sepeli dels creients" el següent: "La Sagrada Escriptura ordena que siguin enterrats de manera decent i sense supersticions els cossos dels creients, doncs són temple de l'Esperit Sant i perquè, amb raó, creiem en la seva resurrecció el dia últim. Igualment ens ordena que honrem la memòria dels creients que dormen en el Senyor i que demostrem als seus parents, siguin viudes o orfes, tots els serveis propis de l'amor cristià fraternal. A banda d'això, cap altra cosa, segons la nostra doctrina, cal fer pels difunts. Molt durament desaprovem el procedir de les persones cíniques que no es preocupen del cos dels morts o els llencen amb gran indiferència i menyspreu en qualsevol sot o que, també, mai tenen una paraula d'estima per als difunts, ni es cuiden la cosa més mínima dels seus familiars i parents. D'altra banda, no aprovem tampoc l'actitud de la gent que en forma exagerada i equivocada es preocupen dels seus morts i com pagans lamenten la seva partida (no retraiem que existeixi un sentiment mesurat de dolor, com indica l'apòstol a 1 Ts. 4:13 i fins i tot considerariem inhumà la falta de l'esmentat sentiment), és a dir, ofereixen sacrificis pels difunts, abonen determinades oracions, que més aviat són murmuris rutinaris; i ho fan amb la finalitat d'alliberar als seus familiars dels turments als quals la mort els condueix, pensant que mitjançant les esmentades oracions els difunts són verdaderament alliberats".

Què fem amb el cos després de mort?

per Pedro Puigvert

Conclusions

A la llum del que hem considerat, podem formular unes quantes conclusions:

- Hi ha en la fe de l'Església, una relació entre la sepultura i l'esperança de la resurrecció corporal que podem qualificar de simbòlica pel que ens diu Pau a Ro. 6:4-5.

1. Encara que es pot parlar de l'obligació de sepultar, hem de ressaltar que es tracta d'una obligació moral per la qual els que estan vius expressen el seu reconeixement de la dignitat humana a imatge de Déu i reafirmen la seva esperança en la resurrecció corporal que està al centre de la seva fe.
2. Per les seves connotacions paganes, la pràctica de la incineració ha estat rebutjada pels jueus i cristians al llarg dels segles, sense que per això caiguem a l'extrem oposat de catòlics i ortodoxos de venerar les relíquies o els llocs on estan enterrats els màrtirs. En el cas de donar el nostre cos a la ciència, hauríem d'assegurar-nos que les restes que no es vagin a usar rebin digna sepultura.

-Finalment, és important valorar sobretot la resurrecció corporal i no caure en el platonisme del qual a vegades estan impregnats els nostres funerals. Necessitem tenir una comprensió correcta sobre la relació que existeix entre el cos terrenal i el cos celestial, o més exactament la consciència de la unitat dels dos i la seva continuïtat. Entre tots dos, la novetat és important (1 Co. 15:40). Però l'esclat d'aquesta novetat no deu fer-nos perdre de vista la seva continuïtat (2 Co. 5:4). No es tracta ni d'una reanimació o renaixement a la vida terrestre, ni d'una reencarnació en un cos d'una altra naturalesa o espècie que el primer. Es tracta d'una forma de transfiguració i glorificació del sol i únic cos dels creients, en el que tot el que és mortal serà revestit d'immortalitat i incorruptibilitat. Els nombrosos detalls en els evangelis i en els Fets sobre la resurrecció de Jesús, són per assenyalar la identitat del cos del Ressuscitat amb el cos del Crucificat: com la pedra treta, la tomba buida, la disposició dels llenços i el sudari, les cicatrius a les quals Jesús va invitar a tocar a Tomàs, etc.